

Βιασμένη Μητρίδα

Κάρλος Φουέντες

Ο Θάνατος του Αρτέμιο Κρους

Μετάφραση: Έφη Γιαννοπούλου

Άγρα 1999, σ. 362.

Ο μεξικάνος συγγραφέας Κάρλος Φουέντες (γεν. 1928), μας είναι γνωστός από αρκετές μεταφράσεις βιβλίων του. Από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της νέας λατινοαμερικάνικης λογοτεχνίας, συνομιλητής του Κούντερα, με σαφείς (αντιαμερικανικές) πολιτικές θέσεις, πολυγράφος και πολυβραβευμένος, εξέδωσε τον *Θάνατο του Αρτέμιο Κρους* στα 1962. Το βιβλίο εξιστορεί τον βίο ενός επιφανούς ανθρώπου της εξουσίας, στο Μεξικό, λίγο πριν πεθάνει στα 1955.

Ο Αρτέμιο Κρους, νόθος γιος ενός Ισπανού γαιοκτήμονα που τον εγκατέλειψε, και μιας σκλάβας με αφρικανική και ινδιάνικη καταγωγή, πολέμησε για τη μεξικανική Επανάσταση, άλλαξε στρατόπεδα, πρόδωσε αρχηγούς και ιδέες, βίασε, εξαπάτησε, σκότωσε, παντρεύτηκε το χρήμα και την εξουσία, έπαιξε βρώμικα παιχνίδια με αμερικανικές εταιρείες και πράκτορες, έγινε ιδιοκτήτης μιας μεγάλης εφημερίδας και βουλευτής, συγκέντρωσε πολλές επιχειρήσεις υπό τον έλεγχό του, και τώρα αργοπεθαίνει τριγυρισμένος από τους ανθρώπους του.

Καθώς αργοπεθαίνει θυμάται άναρχα, περιστατικά της μακράς ζωής του που εκ των πραγμάτων δεν είναι μόνον δική του. Οι συνεχείς καταδύσεις στη μνήμη του ετοιμοθάνατου Κρους συγκεφαλαιώνουν μια πολύ ευρύτερη ύπαρξη με άπειρες μικρές ζωές. Στη διάρκεια της μακρόχρονης αναρίχτησής του στην εξουσία, οι μικρές ζωές – αυτές που συγκροτούν την ψυχή μιας χώρας βιασμένης από ντόπιους και ξένους εκμεταλλευτές– γεννιούνται και πεθαίνουν αθόρυβα, υποταγμένες στη μοίρα τους. Ποιά υπήρξε η διαφορά του βιαστή Κρους από αυτούς τους μικρούς ανθρώπους; Σε ποιο βαθμό η κατακτητική συμπεριφορά απέναντι στην ίδια του τη χώρα και τους ανθρώπους της, του επέτρεψε να διαφοροποιήσει τη δική του μοίρα; σε ποιο βαθμό εν τέλει άλλαξε τη δική του ζωή και άρα και τη χώρα με τις μικρές ζωές;

Την ώρα του θανάτου, ζωή και πεπρωμένο γίνονται ένα. Την ώρα του θανάτου, καθώς η ζωή ανασυντάσσεται απεγνωσμένα πριν διαλυθεί στο χάος, η Μνήμη αφυπνίζει την κοιμισμένη Επιθυμία, γίνεται ένα μαζί της, πασχίζει να γίνει η μόνη «ικανοποιημένη επιθυμία». Ο Αρτέμιο Κρους επιβίωσε βιάζοντας και ξεπουλώντας. «Το συμφέρον, ο φόβος και η έπαρση», αυτό το δουλικό μίγμα κοινωνικής ανόδου, κατήυθνε όλες του τις επιλογές· μια τερατώδης βουλιμία κατάκτησης, έπνιξε κάθε αληθινή του επιθυμία, κάθε ηθική, κάθε ελευθερία. Το μόνο που κατόρθωσε ήταν να

δημιουργήσει «μια αδικία που δεν αναγνωρίζεται ως αδικία». Άφησε τη Ρεχίνα, τη μικρή βιασμένη των στρατιωτών, να τον αγαπήσει και να πεθάνει μαρτυρικά για χάρη του· άφησε τον Γκονσάλο, τον συγκρατούμενό του στον εμφύλιο, να πεθάνει πνιγμένος στον ιδεαλισμό του για να γλυτώσει ο ίδιος· άφησε τον Λορένσο, τον μονάκριβο γιο του, να πεθάνει ηρωικό θάνατο στον ισπανικό εμφύλιο για να «εξαγοράσει τη δική του ζωή»· άφησε πολλούς μικρούς ανθρώπους, όπως τις γυναίκες του (Ρεχίνα, Καταλίνα, Λάουρα, Λίλια) που υπήρξαν μία γυναίκα (η μία και μόνη ανικανοποίητη επιθυμία να αγαπηθεί) να ζήσουν ρημαγμένες στη σκιά του. Εν ολίγοις έχασε τη ζωή του, ακριβώς όπως μια βιασμένη χώρα χάνει τη δική της όταν υποτάσσεται «στον φόβο, το συμφέρον και την έπαρση».

La chingada, η χλιοβιασμένη, η γαμημένη χώρα, μητέρα, ψυχή· ιδού η άγρια λέξη-κλειδί του βιβλίου. Η μεξικάνικη ταυτότητα αδελφωμένη με τον οικουμενικό καημό. Όποιος δεν βιάσει, βιάζεται μέσα στην ατελείωτη αλυσίδα της αδικίας που κυριαρχεί στον κατακτημένο, ανελεύθερο κόσμο. Συμπιέζοντας, στη διάρκεια μιας ζωής, όλες του τις αισθήσεις στην μόνη απόλαυση, σ' εκείνη της *βίαιης κατάκτησης* (ο ήρωας ομολογεί πως το μόνο που αγάπησε «ήταν η κατοχή των πραγμάτων, η ιδιοποίησή τους μέσω των αισθήσεων») ο αρχιβιαστής Κρους αναγνωρίζει εμπρός στον θάνατο την έσχατη αλήθεια, από την οποία, σαν τη χώρα του, προσπαθούσε ματαίως να ξεφύγει από μικρό παιδί: *Chingar*, δηλαδή βιάζω, εν τέλει σημαίνει: καταπνίγω την ελευθερία μου να διαλέγω.

Αλλά εμπρός στο θάνατο η καταχωνιασμένη επιθυμία μιας ολόκληρης ζωής επιτέλους ξεσπάει: «Να επιθυμήσεις η επιθυμία σου και το αντικείμενο της επιθυμίας σου να γίνουν ένα· να ονειρευτείς την άμεση εκπλήρωση, τη δίχως χάσματα ταύτιση της επιθυμίας και του αντικειμένου της: να αναγνωρίσεις τον εαυτό σου.» Εμπρός στο θάνατο, για μια τουλάχιστον φορά, η ψυχή του Κρους επιλέγει *αβίαστα*: διαλέγει τα αντίθετα απ' όσα έπραξε ως τώρα, διαλέγει να σώσει τον στρατιώτη που άφησε αβοήθητο, διαλέγει να προστατεύσει τον γιό του, διαλέγει να ακολουθήσει τη μοίρα των μικρών αβοήθητων ανθρώπων, διαλέγει να γίνει αγρότης, σιδεράς, επαναστάτης, επιλέγει να μην γίνει Αρτέμιο Κρους. Αυτή η πουλημένη ψυχή, επιλέγει στο τέλος να επιστρέψει στον μόνο σωτήριο τόπο: στην κοιλιά της βιασμένης μιγάδας μητέρας. Εκεί, στην ακάθαρτη φυλετικά, πλην αρχέτυπη μεξικάνικη μήτρα, κεκαθαρμένος διά του επερχόμενου θανάτου, ο Κρους πεθαίνει επιλέγοντας επιτέλους ελεύθερα τη ζωή που δεν έζησε. Η οδυνηρή προμελέτη του θανάτου του γίνεται προμελέτη ελευθερίας για τον ίδιο και πολιτικό μάθημα ελευθερίας για τον αναγνώστη.

Το βιβλίο δεν πρέπει να “εξηγηθεί” περισσότερο. *Ο Θάνατος του Αρτέμιο Κρους* είναι μια υλική, αισθησιακή –με κάθε έννοια– περιπέτεια· είναι από τα βιβλία που ο

αναγνώστης θα πρέπει κυριολεκτικώς να καταβροχθίσει, σαν να πρόκειται για κάποιο ποθητό καρπό: βυθίζοντας άφοβα τα δόντια στους χυμούς των λέξεών του, μαθαίνοντας πώς να το διαβάσει καθώς το διαβάσει, αποδεχόμενος τη γραφή του ως αυτή που είναι, ανοίκεια και προσφιλής ταυτοχρόνως, ένας φρέσκος πλην γνώριμος της οικουμένης καρπός.

Ελεύθερη δομή με δεκατρείς αφηγήσεις σε πρώτο πρόσωπο, δεκατρείς σε δεύτερο και δώδεκα σε πρώτο· ασυνεχής χρονική δομή με βίαιες εκτινάξεις προς το παρελθόν και το μέλλον· πλοκή με ασήμαντες εκπλήξεις και δευτερεύοντα πρόσωπα ως προσωπεία ιδεών που ουδόλως σμιλεύονται ως “ολοκληρωμένοι” χαρακτήρες· ποιητικό ύφος, με εξάρσεις άλλοτε επικές και άλλοτε λυρικές· γραφή με αλλεπάλληλα παλιρροϊκά κύματα συνειδησιακής ροής στον κατά κανόνα μακροπερίοδο λόγο· πληθωρικοί κατάλογοι “παραδειγμάτων ζωής” με γεύσεις, εκκρίσεις και επιθυμίες κατά το ραμπελαιζιανό πρότυπο· απότομες παύσεις και σταθερές επαναλήψεις πανομοιότυπων φράσεων και λέξεων· ιδού ένα μυθιστόρημα που αφομοιώνει οργανικά όλες τις τεχνικές του μοντερνισμού (ακόμα και τη τζοϋσική “πολυλογία”...) στα δικά του υλικά συμφραζόμενα, υπερβαίνοντας, με την αυτοπεποίθησή του αφενός και την απολαυστικότητά του αφετέρου, οποιαδήποτε μικροφιλολογική μεμψιμοιρία... *Ο Θάνατος του Αρτέμιο Κρους* είναι απλώς ένα αριστούργημα.

Η μετάφραση, από τις καλύτερες της ισπανόφωνης λογοτεχνίας στη χώρα μας, περιλαμβάνει στην ωραία έκδοση της Άγρας, αισθαντικό πρόλογο, καθώς και πλήρη εργοβιογραφία του Κάρλος Φουέντες. Κάτι ακόμα: τώρα που η “εξαγωγή” της δικής μας λογοτεχνίας αποτελεί το θέμα του συρμού, το μάθημα του Φουέντες μπορεί να φανεί χρήσιμο. Ας τον προσέξουμε: ο Φουέντες μεταφράζει το Οικουμενικό σε εντόπια ιδιόλεκτο και όχι το αντίθετο· δεν “ταξιδεύει” δηλαδή το εντόπιο στην οικουμενική –και πολύ περισσότερο– στην παγκοσμιοποιημένη κουλτούρα... έτσι, εδώ απλώς μεταφράζει τον οικουμενικό καημό της βιασμένης χώρας/ψυχής σε μεξικάνικη chingada. Αριστουργήματα τεχνικής και ανθρωπισμού όπως αυτό, μας υποχρεώνουν να επανατοποθετούμε τον πήχυ των λογοτεχνικών μας απαιτήσεων, σφραγίζοντας ευεργετικά την αναγνωστική μας συμπεριφορά. Αυτός και μόνον ο λόγος θα ήταν αρκετός για να συμπεριλάβουμε τον *Θάνατο του Αρτέμιο Κρους* στον αναγνωστικό κανόνα της ζωής μας.